
КОРОТКИЙ ФІЗИЧНИЙ ДОВІДНИК

І. М. Гельфгат.

Розділ 1. ОСНОВИ КІНЕМАТИКИ

- ▶ **Миттєва швидкість руху:** $\vec{v} = \frac{\Delta \vec{s}}{\Delta t}$, де $\Delta \vec{s}$ — переміщення тіла за малий інтервал часу Δt .
- ▶ **Прямолінійний рівномірний рух:** $\vec{s} = \vec{v}t$, де $\vec{s}$ — переміщення тіла за час t ; $\vec{v}$ — швидкість руху тіла.
- ▶ **Проекція переміщення на вісь Ox :** $s_x = v_x t$, де v_x — проекція швидкості руху на вісь Ox .
- ▶ **Координата тіла:** $x = x_0 + v_x t$, де x_0 — початкова координата тіла.
- ▶ **Середня швидкість нерівномірного руху:**

$$\bar{v} = \frac{\bar{s}}{t} = \frac{\bar{s}_1 + \bar{s}_2 + \dots}{t_1 + t_2 + \dots},$$
 де $\bar{s}$ — загальне переміщення тіла за час t , яке складається з переміщень $\bar{s}_1, \bar{s}_2, \dots$, що відбувалися за інтервали часу $t_1, t_2, \dots$.

- **Середня шляхова швидкість:** $v = \frac{l}{t} = \frac{l_1 + l_2 + \dots}{t_1 + t_2 + \dots}$,

де l — загальний шлях, пройдений тілом за час t ; $l_1, l_2, \dots$ — довжини окремих ділянок траєкторії, які тіло проходило за інтервали часу $t_1, t_2, \dots$.

- **Закон додавання швидкостей:** $\vec{v}_{\text{тіло-НСВ}} = \vec{v}_{\text{тіло-РСВ}} + \vec{v}_{\text{РСВ-НСВ}}$, де НСВ — нерухома система відліку; РСВ — рухома система відліку.

- **Прискорення:** $\vec{a} = \frac{\Delta \vec{v}}{\Delta t}$, де $\Delta \vec{v}$ — зміна швидкості руху тіла за малий інтервал часу Δt .

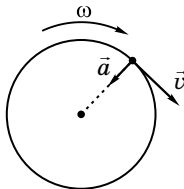
- **Прямолінійний рівноприскорений рух:**

$v_x = v_{0x} + a_x t$, де v_x, v_{0x}, a_x — проекції на вісь Ox відповідно швидкості руху тіла, його початкової швидкості та прискорення.

$s_x = v_{0x}t + \frac{a_x t^2}{2} = \frac{v_{0x} + v_x}{2}t = \frac{v_x^2 - v_{0x}^2}{2a_x}$, де s_x — проекція переміщення тіла на вісь Ox .

$x = x_0 + s_x = x_0 + v_{0x}t + \frac{a_x t^2}{2}$, де x , x_0 — відповідно координата тіла та початкова координата тіла.

► **Рівномірний рух по колу радіусом R :**

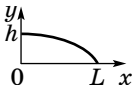
Кутова швидкість руху: $\omega = \frac{\Delta\varphi}{\Delta t}$, де $\Delta\varphi$ — кут повороту радіуса за інтервал часу Δt .

Лінійна швидкість руху: $v = \omega R = \frac{2\pi R}{T} = 2\pi nR$,

де T — період обертання; $n = \frac{1}{T}$ — обертова частота.

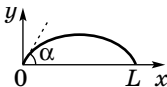
Доцентрове прискорення: $a = \omega v = \frac{v^2}{R} = \omega^2 R$.

► Рух тіла, яке кинули горизонтально:

$v_x = v_0$, $v_y = -gt$, $L = v_0 \sqrt{\frac{2h}{g}}$, де v_0 — модуль початкової швидкості руху; g — прискорення вільного падіння; L — горизонтальна дальність польоту тіла.

- Рух тіла, яке кинули під кутом до горизонту:

$v_x = v_{0x}$, $v_y = v_{0y} - gt$, $L = \frac{2v_{0x}v_{0y}}{g} = \frac{v_0^2 \sin 2\alpha}{g}$, де α — кут, який утворює початкова швидкість руху із горизонтальною площиною; v_0 — модуль початкової швидкості руху; L — дальність польоту тіла.

Розділ 2. ОСНОВИ ДИНАМІКИ

- Рівнодійна $\vec{F}$ сил $\vec{F}_1$, $\vec{F}_2$, ..., прикладених до матеріальної точки: $\vec{F} = \vec{F}_1 + \vec{F}_2 + \dots$

- ▶ **Перший закон Ньютона:** $\vec{v} = \overline{\text{const}}$ за умови $F = 0$ (за відсутності зовнішніх сил або за умови їх взаємної компенсації тіло перебуває в спокої або рухається за інерцією прямолінійно рівномірно).
- ▶ **Другий закон Ньютона:** прискорення тіла $\vec{a} = \frac{\vec{F}}{m}$, де $\vec{F}$ — рівнодійна прикладених до тіла сил; m — маса тіла.
- ▶ **Третій закон Ньютона:** $\vec{F}_{1-2} = -\vec{F}_{2-1}$ (під час взаємодії двох тіл виникають сили, рівні за модулем і напрямлені вздовж однієї прямої в протилежних напрямках).
- ▶ **Сила тяжіння:** $\vec{F}_{\text{тяж}} = m\vec{g}$, де $\vec{g}$ — прискорення вільного падіння.

- **Закон всесвітнього тяжіння:** $F = G \frac{m_1 m_2}{r^2}$, де F — сила гравітаційної взаємодії двох матеріальних точок масами m_1 і m_2 ; G — гравітаційна стала; r — відстань між матеріальними точками.

- **Перша космічна швидкість:** $v_1 = \sqrt{G \frac{M}{R}}$, де M , R — відповідно маса та радіус планети.

- **Вага тіла, яке рухається з прискоренням:**
 $\vec{P} = m(\vec{g} - \vec{a})$, де $\vec{a}$ — прискорення руху тіла.
 Якщо $\vec{a}$ напрямлене вгору ($\uparrow$): $P = m(g + a)$.
 Якщо $\vec{a}$ напрямлене вниз ($\downarrow$): $P = m(g - a)$.

- ▶ **Закон Гука:** $F_x = -kx$, де $\vec{F}$ — сила пружності; k — жорсткість пружини або стержня; x — видовження пружини або стержня ($x = l - l_0$, де l , l_0 — відповідно довжина деформованого та недеформованого тіла).
- ▶ **Сила тертя ковзання:** $F_{\text{тер}} = \mu N$, де μ — коефіцієнт тертя; $\vec{N}$ — сила нормального тиску.
- ▶ **Сила тертя спокою:** $F_{\text{тер}} \leq \mu N$.
- ▶ **Умови рівноваги тіла, на яке діють кілька сил:**
  - 1) $\vec{F}_1 + \vec{F}_2 + \dots = 0$;
  - 2) $M_1 + M_2 + \dots = 0$, де $M = \pm Fl$ — момент сили; l — плече сили. Знак «+» відповідає моменту сили, яка намагається обернути тіло проти ходу годинникової стрілки; знак «-» відповідає моменту сили, яка намагається обернути тіло за ходом годинникової стрілки.

Розділ 3. ЗАКОНИ ЗБЕРЕЖЕННЯ В МЕХАНІЦІ

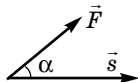
- ▶ **Імпульс тіла:** $\vec{p} = m\vec{v}$.
- ▶ **Імпульс сили:** $\vec{F}t$, де t — час дії сили.
- ▶ **Другий закон Ньютона в імпульсній формі:**

$$\vec{F} = \frac{\Delta \vec{p}}{\Delta t}.$$

- ▶ **Закон збереження імпульсу:** $\vec{p}_1 + \vec{p}_2 + \dots = \overline{\text{const}}$ (загальний імпульс замкнутої системи тіл залишається незмінним).

- ▶ **Механічна робота:**

$A = \vec{F} \cdot \vec{s} = F s \cos \alpha$, де α — кут між напрямком сили $\vec{F}$ і напрямком переміщення $\vec{s}$.

- ▶ **Кінетична енергія тіла (енергія тіла, яке рухається зі швидкістю $\vec{v}$):** $W_{\text{к}} = \frac{mv^2}{2}$.

- ▶ **Теорема про кінетичну енергію:** $A = \Delta W_{\text{к}}$ (загальна робота сил, які діють на тіло, дорівнює зміні кінетичної енергії тіла).
- ▶ **Потенціальна енергія тіла в полі тяжіння:** $W_{\text{п}} = mgh$, де h — висота тіла над вибраним нульовим рівнем.
- ▶ **Потенціальна енергія пружно деформованого тіла:** $W_{\text{п}} = \frac{kx^2}{2}$, де k — жорсткість тіла (пружини або стержня); $x = l - l_0$ — деформація тіла (l , l_0 — довжини відповідно деформованого та недеформованого тіла).
- ▶ **Робота сили тяжіння або пружності:** $A = -\Delta W_{\text{п}}$.
- ▶ **Механічна енергія:** $W = W_{\text{к}} + W_{\text{п}}$.

► **Закон збереження механічної енергії:**

$W = W_{\text{к}} + W_{\text{п}} = \text{const}$ (у замкненій системі тіл, що взаємодіють тільки силами тяжіння та пружності, механічна енергія не змінюється).

► **Коефіцієнт корисної дії (ККД) механізму:**

$\eta = \frac{A_{\text{кор}}}{A_{\text{вик}}} \cdot 100\%$, де $A_{\text{кор}}$ і $A_{\text{вик}}$ — відповідно корисна та виконана роботи.

► **Пружне зіткнення тіл:** $W_{\text{к1}} + W_{\text{к2}} + \dots = \text{const}$ (внутрішній стан тіл не змінюється, кінетична енергія не переходить в інші форми).

► **Непружне зіткнення тіл:**

$W_{\text{к (почат)}} = W_{\text{к (кінець)}} + Q$, де Q — енергія, яка перейшла в інші форми (зазвичай це кількість теплоти, що виділяється внаслідок зіткнення тіл).

► **Абсолютно непружне зіткнення тіл:** кінцеві швидкості руху тіл однакові.

Розділ 4. ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІКИ РІДИН І ГАЗІВ

- ▶ **Тиск на поверхню:** $p = \frac{F}{S}$, де $\vec{F}$ — сила, що діє по нормалі до поверхні; S — площа поверхні.
- ▶ **Тиск стовпа рідини:** $p = \rho gh$, де ρ — густина рідини; h — висота стовпа рідини.
- ▶ **Для ідеальної гідравлічної машини:** $\frac{F_2}{F_1} = \frac{S_2}{S_1}$, де F_1, F_2 — модулі сил, що діють на поршні; S_1, S_2 — площі відповідних поршнів.
- ▶ **Сила Архімеда в рідині:** $F_A = \rho gV$, де ρ — густина рідини; V — об'єм зануреної частини тіла (об'єм витісненої рідини).
- ▶ **Сила Архімеда в газі:** $F_A = \rho gV$, де ρ — густина газу; V — об'єм тіла.

- **Умова плавання тіла в рідині або газі:**

$$F_A = mg.$$

- **Для суцільного тіла густиною ρ у рідині густиною $\rho_{\text{рід}}$:**

$\rho < \rho_{\text{рід}}$ тіло плаває на поверхні рідини;

$\rho = \rho_{\text{рід}}$ тіло плаває всередині рідини, повністю занурившись;

$\rho > \rho_{\text{рід}}$ тіло тоне.

Розділ 5. ОСНОВИ МОЛЕКУЛЯРНО-КІНЕТИЧНОЇ ТЕОРІЇ

- **Молярна маса:** $M = m_0 N_A$, де m_0 — маса молекули; N_A — стала Авогадро.
- **Відносна молекулярна маса:** $M_r = \frac{m_0}{m_0(\text{C})/12}$,
 $m_0(\text{C})$ — маса атома Карбону.

► **Кількість речовини:** $\nu = \frac{N}{N_A} = \frac{m}{M}$, де N — кількість молекул.

► **Маса речовини:** $m = m_0 N = \nu M$.

► **Концентрація молекул:** $n = \frac{N}{V}$, де V — об'єм речовини.

► **Густина речовини:** $\rho = \frac{m}{V} = n m_0$, де n — концентрація молекул.

► **Основне рівняння МКТ ідеального газу:**

$p = \frac{1}{3} n m_0 \overline{v^2} = \frac{2}{3} n \overline{W}_k$, де p — тиск газу; $\overline{W}_k$ — середня кінетична енергія поступального руху молекул.

► **Зв'язок $\overline{W}_k$ з абсолютною температурою T :**
 $\overline{W}_k = \frac{3}{2} k T$, де k — стала Больцмана.

- **Середня квадратична швидкість молекул:**

$$\bar{v}_{\text{кв}} = \sqrt{\frac{3kT}{m_0}} = \sqrt{\frac{3RT}{M}}, \text{ де } R = kN_A \text{ — універсальна газова стала.}$$

- **Тиск ідеального газу:** $p = nkT$, де n — концентрація молекул; k — стала Больцмана; T — абсолютна температура.

- **Рівняння стану ідеального газу:**

Рівняння Клапейрона:

$\frac{pV}{T} = \text{const}$ за незмінної кількості газу, де p — тиск газу; V — об'єм газу; T — абсолютна температура газу.

Рівняння Менделєєва — Клапейрона:

$pV = \frac{m}{M}RT$, де m і M — відповідно маса та молярна маса газу; R — універсальна газова стала.

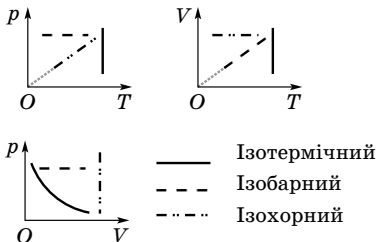
► **Газові закони** (виконуються для ізопроцесів):

Закон Бойля — Маріотта: $pV = \text{const}$, якщо $T = \text{const}$ (ізотермічний процес).

Закон Гей-Люссака: $\frac{V}{T} = \text{const}$, якщо $p = \text{const}$ (ізобарний процес).

Закон Шарля: $\frac{p}{T} = \text{const}$, якщо $V = \text{const}$ (ізохорний процес).

► **Схематичні графіки ізопроцесів:**

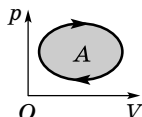
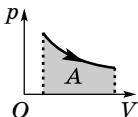
Розділ 6. ОСНОВИ ТЕРМОДИНАМІКИ

- **Внутрішня енергія одноатомного ідеального газу:** $U = \frac{3}{2} \cdot \frac{m}{M} RT$, де m і M — відповідно маса та молярна маса газу; R — універсальна газова стала; T — абсолютна температура газу.
- **Кількість теплоти:**
 $Q = cm\Delta t$, $Q = \pm \lambda m$, $Q = \pm Lm$, $Q = qm$, де c — питома теплоємність; m — маса речовини; Δt — зміна температури; λ — питома теплота плавлення; L — питома теплота пароутворення; q — питома теплота згоряння. Знак «+» вибирають, коли тепло поглинається (зокрема, при плавленні та пароутворенні), знак «-» вибирають, коли тепло виділяється (зокрема, при кристалізації та конденсації).

► **Робота газу при ізобарному процесі:**

$A = p\Delta V$ (робота зовнішніх сил $A' = -A$). Тут p — тиск газу; ΔV — зміна об'єму газу.

► **Графічне визначення роботи газу** (тільки за графіком у координатах p, V):

► **Перший закон термодинаміки:** $\Delta U = Q + A' = Q - A$, де ΔU — зміна внутрішньої енергії тіла; Q — отримана тілом кількість теплоти; A' — робота зовнішніх сил; A — робота тіла (газу).

► **Рівняння теплового балансу:** $Q_1 + Q_2 + \dots = 0$, де $Q_1, Q_2, \dots$ — кількості теплоти, отримані частинами 1, 2, ... замкненої системи під час теплопередачі.

- **ККД теплової машини:** $\eta = \frac{Q_{\text{нагр}} - Q_{\text{хол}}}{Q_{\text{нагр}}} \cdot 100 \%,$

де $Q_{\text{нагр}}$ — кількість теплоти, віддана нагрівником; $Q_{\text{хол}}$ — кількість теплоти, отримана холодильником.

- **ККД ідеальної теплової машини:**

$$\eta_{\text{max}} = \frac{T_{\text{нагр}} - T_{\text{хол}}}{T_{\text{нагр}}} \cdot 100 \%, \quad \text{де } T_{\text{нагр}} \text{ і } T_{\text{хол}} —$$

абсолютна температура відповідно нагрівника та холодильника.

Розділ 7. ВЛАСТИВОСТІ ПАРИ, РІДИН І ТВЕРДИХ ТІЛ

- **Відносна вологість повітря:** $\varphi = \frac{p}{p_{\text{н}}} \cdot 100 \% =$
 $= \frac{\rho}{\rho_{\text{н}}} \cdot 100 \%, \quad \text{де } p_{\text{н}} \text{ і } \rho_{\text{н}} — \text{відповідно тиск}$

і густина насиченої водяної пари за даної температури; p і ρ — відповідно тиск і густина водяної пари в повітрі.

- ▶ **Поверхнева енергія:** $W_{\text{п}} = \sigma S$, де σ — поверхневий натяг рідини; S — площа поверхні рідини.
- ▶ **Сила поверхневого натягу рідини:** $F_{\text{пн}} = \sigma l$, де l — довжина межі поверхні рідини.
- ▶ **Висота підймання рідини в капілярі:** $h = \frac{2\sigma}{\rho g r}$, де ρ — густина рідини; r — радіус капіляра.
- ▶ **Відносне видовження (стержня або пружини):** $\varepsilon = \frac{\Delta l}{l_0}$, де $\Delta l = l - l_0$ — видовження тіла; l_0 , l — довжина відповідно недеформованого та деформованого тіла.

- ▶ **Механічна напруга:** $\sigma = \frac{F}{S}$, де $\vec{F}$ — сила, яка діє уздовж осі стержня; S — площа поперечного перерізу стержня.
- ▶ **Закон Гука:** $\sigma = E|\varepsilon|$, де E — модуль пружності (модуль Юнга); ε — відносне видовження тіла.

Розділ 8. ОСНОВИ ЕЛЕКТРОСТАТИКИ

- ▶ **Закон збереження електричного заряду:**
 $q_1 + q_2 + \dots = \text{const}$ (електричний заряд замкненої системи тіл є незмінним).
- ▶ **Закон Кулона (для точкових зарядів q_1 і q_2 у вакуумі):** $F = k \frac{|q_1| \cdot |q_2|}{r^2} = \frac{|q_1| \cdot |q_2|}{4\pi\epsilon_0 r^2}$, де F —

модуль сили кулонівської взаємодії; r — відстань між точковими зарядами; ϵ_0 — електрична стала.

- **Напруженість електричного поля:** $\vec{E} = \frac{\vec{F}}{q_{\text{пр}}}$,

де $\vec{F}$ — сила, з якою поле діє на пробний заряд $q_{\text{пр}}$.

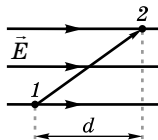
- **Принцип суперпозиції полів:** $\vec{E} = \vec{E}_1 + \vec{E}_2 + \dots$,
де $\vec{E}$ — напруженість електричного поля, створеного системою точкових зарядів;

$\vec{E}_1, \vec{E}_2, \dots$ — напруженості електричних полів, створених у даній точці точковими зарядами $q_1, q_2, \dots$.

- **Потенціал електричного поля:** $\varphi = \frac{W_{\text{п}}}{q_{\text{пр}}}$, де

$W_{\text{п}}$ — потенціальна енергія пробного заряду $q_{\text{пр}}$ у даній точці поля.

- ▶ **Різниця потенціалів:** $U = \varphi_1 - \varphi_2$, де φ_1 , φ_2 — потенціал електричного поля відповідно в точці 1 і точці 2.
- ▶ **Робота електричного поля:** $A = qU$, де q — електричний заряд, який рухається в електричному полі; U — різниця потенціалів між початковою та кінцевою точками траєкторії руху електричного заряду.
- ▶ **Зв'язок між різницею потенціалів і напруженістю однорідного поля:** $U = \varphi_1 - \varphi_2 = Ed$, де d — проекція переміщення заряду на напрямки силових ліній поля (див. рисунок).
- ▶ **Напруженість поля точкового заряду q**

у вакуумі:
$$E = k \frac{|q|}{r^2} = \frac{|q|}{4\pi\epsilon_0 r^2}.$$

► **Напруженість поля точкового заряду q**

в діелектрику: $E = k \frac{|q|}{\epsilon r^2} = \frac{|q|}{4\pi\epsilon_0\epsilon r^2}$, де ϵ — діелектрична проникність діелектрика.

► **Електроємність конденсатора: $C = \frac{q}{U}$** , де q — заряд конденсатора (модуль заряду однієї його обкладки); U — різниця потенціалів між обкладками.

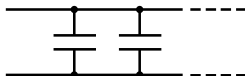
► **Електроємність плоского конденсатора:**

$C = \frac{\epsilon_0\epsilon S}{d}$, де ϵ — діелектрична проникність діелектрика всередині конденсатора; S — площа однієї з обкладок, d — відстань між обкладками.

► **Енергія зарядженого конденсатора:**

$$W = \frac{CU^2}{2} = \frac{q^2}{2C}.$$

- **З'єднання конденсаторів** (C — загальна електроємність):

Паралельне з'єднання

$$C = C_1 + C_2 + \dots$$

Послідовне з'єднання

$$\frac{1}{C} = \frac{1}{C_1} + \frac{1}{C_2} + \dots$$

Розділ 9. ЗАКОНИ ПОСТІЙНОГО СТРУМУ

- **Сила струму:** $I = \frac{\Delta q}{\Delta t}$, де Δq — електричний заряд, який проходить через поперечний переріз провідника за інтервал часу Δt .
- **Опір провідника:** $R = \rho \frac{l}{S}$, де ρ — питомий опір; l — довжина провідника; S — площа поперечного перерізу провідника.

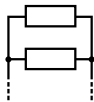
- **Закон Ома для ділянки кола:** $I = \frac{U}{R}$, де I — сила струму в провіднику; R — електричний опір провідника; U — різниця потенціалів (напруга) на кінцях провідника.

- **Послідовне з'єднання провідників:**

$$I = I_1 = I_2 = \dots; U = U_1 + U_2 + \dots; R = R_1 + R_2 + \dots$$

- **Паралельне з'єднання провідників:**

$$U = U_1 = U_2 = \dots; I = I_1 + I_2 + \dots;$$

$$\frac{1}{R} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} + \dots$$

- **Для паралельного з'єднання двох провідників:** $R = \frac{R_1 R_2}{R_1 + R_2}$.

- ▶ **Робота електричного струму:** $A = UIt$, де I — сила струму в ділянці кола; U — напруга на ділянці кола; t — час протікання струму.
- ▶ **Закон Джоуля — Ленца:** $Q = I^2 R t$, де Q — кількість теплоти, що виділяється в провіднику опором R за сили струму I протягом часу t .
- ▶ **Потужність струму:** $P = \frac{A}{t} = UI$.
- ▶ **Потужність струму для ділянки кола без сторонніх сил:** $P = UI = I^2 R = \frac{U^2}{R}$.
- ▶ **Електрорушійна сила (ЕРС):** $\mathcal{E} = \frac{A_{\text{ст}}}{q}$, де $A_{\text{ст}}$ — робота сторонніх сил при переміщенні по ділянці кола заряду q .

- ▶ **Закон Ома для повного кола:** $I = \frac{\mathcal{E}}{R+r}$, де $\mathcal{E}$ і r — відповідно ЕРС і внутрішній опір джерела струму; R — опір зовнішнього кола.
- ▶ **Наслідок із закону Ома для повного кола:**
 $U = \mathcal{E} - Ir$.

Розділ 10. ЕЛЕКТРИЧНИЙ СТРУМ У РІЗНИХ СЕРЕДОВИЩАХ

- ▶ **Сила струму:** $I = |q_0| n v S$, де q_0 — заряд вільної зарядженої частинки, n — концентрація таких частинок, v — середня швидкість упорядкованого руху таких частинок; S — площа поперечного перерізу провідника.

- ▶ **Залежність опору провідника від температури:** $R = R_0(1 + \alpha t)$, де R_0 — опір провідника за температури $0\text{ }^{\circ}\text{C}$; α — температурний коефіцієнт опору.
- ▶ **Перший закон електролізу:** $m = kq = kIt$, де m — маса речовини, що виділилася при електролізі; k — електрохімічний еквівалент речовини; $q = It$ — заряд, що пройшов через електроліт.
- ▶ **Другий закон електролізу:** $k = \frac{1}{eN_A} \cdot \frac{M}{n}$, де k — електрохімічний еквівалент речовини; e — елементарний електричний заряд; N_A — стала Авогадро; M — молярна маса речовини; n — модуль заряду йона в елементарних електричних зарядах (валентність речовини).
- ▶ **Умова йонізації електронним ударом:**
 $W_k \geq A_{\text{й}}$, де W_k — кінетична енергія електрона; $A_{\text{й}}$ — робота йонізації.

Розділ 11. МАГНІТНЕ ПОЛЕ, ЕЛЕКТРОМАГНІТНА ІНДУКЦІЯ

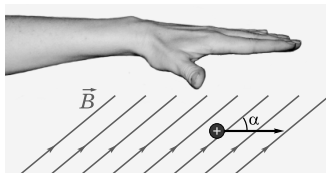
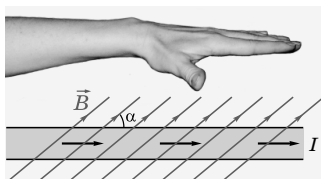
- Сила Ампера, яка діє на провідник зі струмом з боку магнітного поля:

$F_A = BIl \sin \alpha$, де $\vec{B}$ — магнітна індукція поля; I — сила струму; l — довжина провідника; α — кут між магнітною індукцією поля та напрямком струму.

- Сила Лоренца, яка діє на рухоми заряджену частинку з боку магнітного поля:

$F_L = |q| v B \sin \alpha$, де q — заряд частинки; $\vec{v}$ — швидкість руху частинки; α — кут між магнітною індукцією та напрямком руху частинки.

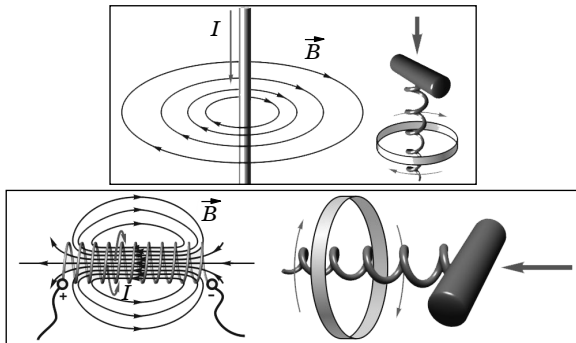
- **Правило лівої руки** (дозволяє визначити напрямок сили Ампера або сили Лоренца):

Відігнутий великий палець лівої руки показує напрямок сили (для негативно зарядженої частинки напрямок сили буде протилежним).

- **Правило свердлика** (встановлює зв'язок між напрямками струму та магнітного поля цього струму):

- **Магнітна проникність речовини:** $\mu = \frac{B}{B_0}$, де

B_0 і B — магнітні індукції поля, яке створюється тим самим струмом відповідно у вакуумі та в речовині.

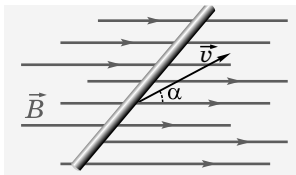
► **Магнітний потік через замкнений контур:**

$\Phi = BS \cos \alpha = B_n S$, де B_n — проекція магнітної індукції $\vec{B}$ на вектор $\vec{n}$ нормалі до площини контуру; S — площа контуру; α — кут між напрямками $\vec{B}$ і $\vec{n}$.

► **Закон електромагнітної індукції:** $\mathcal{E}_i = -\frac{\Delta\Phi}{\Delta t}$,

де $\mathcal{E}_i$ — ЕРС індукції в контурі; $\Delta\Phi$ — зміна магнітного потоку через цей контур за інтервал часу Δt .

► **ЕРС індукції в провіднику довжиною l , який рухається зі швидкістю v в магнітному полі:**

$\mathcal{E}_i = vBl \sin \alpha$, де $\vec{B}$ — індукція магнітного поля; α — кут між напрямком руху провідника та індукцією магнітного поля.

► **Індуктивність замкненого контуру:** $L = \frac{\Phi}{I}$, де Φ — магнітний потік через замкнений контур, зумовлений протіканням у контурі струму, якщо сила струму дорівнює I .

► **ЕРС самоіндукції:** $\mathcal{E}_{is} = -L \frac{\Delta I}{\Delta t}$, де $\frac{\Delta I}{\Delta t}$ — швидкість зміни сили струму.

► **Енергія магнітного поля струму:** $W = \frac{LI^2}{2}$.

Розділ 12. МЕХАНІЧНІ КОЛИВАННЯ І ХВИЛІ

► **Рівняння гармонічних коливань:**

$x = x_{\max} \cos(\omega t + \varphi_0)$, де x — зміщення тіла при коливаннях; $x_{\max}$ — амплітуда коливань; ω — циклічна частота коливань; t — час; φ_0 — початкова фаза коливань.

► **Для гармонічних коливань (і тільки для них):**

$a_x = -\omega^2 x$, де a_x — проекція прискорення тіла на вісь Ox .

► **Період гармонічних коливань:** $T = \frac{2\pi}{\omega}$, де ω — циклічна частота коливань.

► **Частота коливань:** $\nu = \frac{1}{T}$.

► **Циклічна частота гармонічних коливань:**

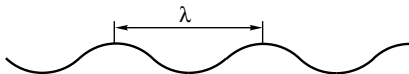
$$\omega = 2\pi\nu = \frac{2\pi}{T}.$$

► **Максимальна швидкість руху при гармонічних коливаннях:** $v_{\max} = \omega x_{\max}$.

► **Для математичного маятника:** $\omega = \sqrt{\frac{g}{l}}$;
 $T = 2\pi\sqrt{\frac{l}{g}}$, де l — довжина маятника.

► **Для пружинного маятника:** $\omega = \sqrt{\frac{k}{m}}$,
 $T = 2\pi\sqrt{\frac{m}{k}}$, де m — маса вантажу; k — жорсткість пружини.

► **Довжина хвилі:** $\lambda = vT = \frac{v}{\nu}$, де v — швидкість хвилі; T і ν — відповідно період і частота хвилі.

Розділ 13. ЕЛЕКТРОМАГНІТНІ КОЛИВАННЯ І ХВИЛІ

- **Формула Томсона для коливального контуру:**

$$T = 2\pi\sqrt{LC} \quad \left(\omega = \frac{1}{\sqrt{LC}} \right), \text{ де } T \text{ і } \omega \text{ — відповідно}$$

період і циклічна частота вільних коливань у коливальному контурі; L — індуктивність котушки; C — електроємність конденсатора.

- **Зв'язок між амплітудними значеннями напруги U_M та сили струму I_M в ідеальному**

контурі:
$$\frac{CU_M^2}{2} = \frac{LI_M^2}{2}, \text{ звідки } \frac{U_M}{I_M} = \sqrt{\frac{L}{C}}.$$

- **Діючі значення сили струму та напруги:**

$$I = \frac{I_M}{\sqrt{2}}; \quad U = \frac{U_M}{\sqrt{2}}.$$

- **Коефіцієнт трансформації трансформатора:**

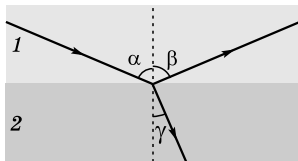
$$K = \frac{\mathcal{E}_1}{\mathcal{E}_2} = \frac{N_1}{N_2} \approx \frac{U_1}{U_2}, \text{ де } \mathcal{E}_1, \mathcal{E}_2 \text{ — діюче значення ЕРС у відповідній обмотці; } N_1, N_2 \text{ — кількість витків у відповідній обмотці; } U_1, U_2 \text{ — діюче значення напруги у відповідній обмотці.}$$

- **Довжина електромагнітної хвилі у вакуумі:**

$$\lambda = cT = \frac{c}{\nu}, \text{ де } c \text{ — швидкість електромагнітних хвиль (швидкість світла) у вакуумі; } T \text{ і } \nu \text{ — відповідно період і частота хвилі.}$$

Розділ 14. ОПТИКА

► Відбивання та заломлення світла

Падаючий, відбитий і заломлений промені лежать у площині, перпендикулярній до межі двох середовищ.

$$\alpha = \beta, \quad \frac{\sin \alpha}{\sin \gamma} = n_{2-1} = \frac{n_2}{n_1} = \frac{v_1}{v_2}, \quad \text{де } \alpha \text{ — кут}$$

падіння, β — кут відбивання, γ — кут заломлення променя; n_{2-1} — показник заломлення середовища 2 відносно середовища 1;

$$n_1 = \frac{c}{v_1} \text{ і } n_2 = \frac{c}{v_2} \text{ — абсолютні показники за-}$$

ломлення двох середовищ; v_1 і v_2 — швидкість світла відповідно в першому та другому середовищах.

- **Граничний кут повного відбивання на межі**

з вакуумом: $\sin \alpha_{\text{гран}} = \frac{1}{n}$.

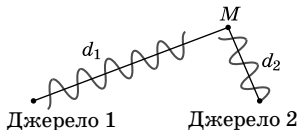
- **Оптична сила лінзи:** $D = \frac{1}{F}$, де F — фокусна відстань лінзи;

збиральна лінза $\updownarrow$: $D > 0$, $F > 0$;

розсіювальна лінза $\vee$: $D < 0$, $F < 0$.

- **Формула тонкої лінзи:** $\frac{1}{d} + \frac{1}{f} = \frac{1}{F} = D$ (тут d — відстань між лінзою та предметом; $|f|$ — відстань між лінзою та зображенням; для уявного зображення $f < 0$).

- ▶ **Лінійне збільшення тонкої лінзи:** $\Gamma = \left| \frac{f}{d} \right|$.
- ▶ **Різниця ходу когерентних світлових хвиль:**
 $\Delta d = |d_1 - d_2|$.

- ▶ **Умова інтерференційних максимумів:**
 $\Delta d = k\lambda$, де λ — довжина хвилі; $k = 0, 1, 2, \dots$
- ▶ **Умова інтерференційних мінімумів:**
 $\Delta d = \frac{(2k+1)\lambda}{2}$, де λ — довжина хвилі;
 $k = 0, 1, 2, \dots$

- **Формула дифракційної ґратки:** $d \sin \varphi = k \lambda$, де d — період дифракційної ґратки; φ — кут відхилення світла; $k = 0, 1, 2, \dots$ — порядок максимуму; λ — довжина хвилі світла.

Розділ 15. ЕЛЕМЕНТИ ТЕОРІЇ ВІДНОСНОСТІ. СВІТЛОВІ КВАНТИ

- **Релятивістський закон додавання швидкостей:**

$$v = \frac{v_1 + v_2}{1 + \frac{v_1 v_2}{c^2}}, \text{ де } c \text{ — швидкість світла}$$

у вакуумі; швидкості $\vec{v}_1$ і $\vec{v}_2$ напрямлені в один бік.

- **Релятивістське скорочення довжини в на-**

$$\text{прямку руху: } l = l_0 \sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}, \text{ де } l_0 \text{ — довжина}$$

тіла у власній системі відліку; l — довжина тіла в системі відліку, відносно якої воно рухається зі швидкістю v .

► **Релятивістська зміна ходу часу:**
$$t = \frac{t_0}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}},$$

де t_0 — тривалість події у власній системі відліку; t — тривалість тієї самої події в «нерухомій» системі відліку.

► **Енергія спокою тіла:** $W_0 = mc^2$, де m — маса тіла.

► **Енергія тіла, яке рухається зі швидкістю v :**

$$W = \frac{mc^2}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}}.$$

- **Кінетична енергія тіла, яке рухається зі швидкістю v :** $W_{\text{к}} = \frac{mc^2}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}} - mc^2$ (за малої

швидкості руху $W_{\text{к}} = \frac{mv^2}{2}$).

- **Імпульс тіла, яке рухається:** $p = \frac{mv}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}}$.

- **Енергія фотона:** $W = h\nu$, де h — стала Планка; ν — частота електромагнітного випромінювання.

- **Імпульс фотона:** $p = \frac{h}{\lambda} = \frac{W}{c}$, де λ — довжина хвилі випромінювання; W — енергія фотона.

► **Рівняння Ейнштейна для фотоэффекту:**

$h\nu = A + W_{\text{к}}$, де $A = h\nu_{\text{min}}$ — робота виходу;

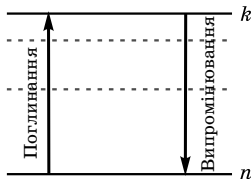
$\nu_{\text{min}} = \frac{c}{\lambda_{\text{max}}}$ — червона межа фотоэффекту;

$W_{\text{к}} = \frac{mv^2}{2} = eU_{\text{затрим}}$ — максимальна кінетич-

на енергія фотоелектронів; $U_{\text{затрим}}$ — затримуюча напруга.

Розділ 16. АТОМ І АТОМНЕ ЯДРО

- **Частота випромінювання, яке відповідає переходу між станами атома:** $\nu_{kn} = \frac{W_k - W_n}{h}$, де W_k, W_n — енергії початкового та кінцевого станів атома; h — стала Планка.

- **Закон радіоактивного розпаду:** $N = N_0 \cdot 2^{-\frac{t}{T}}$,
де N і N_0 — відповідно кінцева та початкова кількості атомів; T — період піврозпаду.
- **Дефект мас ядра:** $\Delta m = Zm_p + Nm_n - M_{\text{ядра}} = Zm_p + Nm_n + Zm_e - M_{\text{атома}}$, де Z і N — кількості відповідно протонів і нейтронів у ядрі; m_p , m_n і m_e — маси протона, нейтрона, електрона відповідно.

- ▶ **Енергія зв'язку ядра:** $W_{\text{зв}} = \Delta m \cdot c^2$, де Δm — дефект мас ядра.
- ▶ **Питома енергія зв'язку:** $\frac{W_{\text{зв}}}{A}$, де $A = Z + N$ — масове число ядра (загальна кількість нуклонів у ядрі).
- ▶ **Енергетичний вихід ядерної реакції:** $\Delta W = (M_{\text{до реакції}} - M_{\text{після реакції}})c^2$. Якщо $\Delta W > 0$, то в ядерній реакції енергія виділяється, якщо $\Delta W < 0$, то енергія поглинається.